

ปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณี หนังตะลุงเทพศิลป์ ผ่องแก้ว 3 ภาษา มหาบัณฑิต

สุวิมล เวชวิโรจน์^[1]

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อหนังตะลุงในฐานะสื่อพื้นบ้านของจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ศิลปินผู้แสดงและผู้ผลิตหนังตะลุง กลุ่มผู้ชม กลุ่มหน่วยงานราชการ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มอาจารย์นักวิชาการ และการสังเกตการณ์ภาคสนาม ผลการวิจัย พบว่า ด้านองค์ประกอบและปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารของหนังตะลุงแบ่งเป็น 2 ยุค คือ ยุคอดีต และยุคพ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน ในส่วนองค์ประกอบของการสื่อสาร ด้านผู้ส่งสาร ในอดีตนายหนังตะลุงทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ผลิตและศิลปิน มีการสืบทอดในสายตระกูลเดียวกัน พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน เริ่มปรับเปลี่ยนมาถ่ายทอดให้กับคนภายนอกที่สนใจ ทำให้เกิดหนังตะลุงรุ่นใหม่ “ศ.เทพศิลป์” ขึ้น

ด้านเนื้อหาสาระ มีสารบางส่วนที่ยังคงรักษาไว้ โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเพณีการลากพระ งานแห่บั้ง งานบุญประจำปี งานบุญของชาวบ้าน และมีสารบางส่วนลดลง เช่น การแจ้งข้อมูลข่าวสาร การแก้บน ด้านช่องทางการสื่อสาร อดีตหนังตะลุงจะแสดงอยู่ภายในชุมชน พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน ได้ขยายออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น เช่น งานแสดงเปิดงานในจังหวัด รายการโทรทัศน์ สถาบันการศึกษาและงานแสดงโชว์ต่างประเทศ เป็นต้น ด้านผู้รับสาร อดีตผู้ชมอยู่เฉพาะภายในชุมชน พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน มีการขยายกลุ่มผู้ชมออกสู่ภายนอกมากขึ้น และด้านปัจจัยสืบทอด ยุคอดีตมีบริบทชุมชนที่เอื้อต่อการผลิตหนังตะลุง ส่วนยุค พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน ปัจจัยสืบทอด ได้แก่ ศาสนาและความเชื่อ เครือข่าย ความสัมพันธ์ในชุมชน และสำนึกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ส่วนปัจจัยเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การศึกษา และเทคโนโลยี เป็นต้น

คำสำคัญ: สื่อพื้นบ้าน, องค์ประกอบของการสื่อสาร, ปัจจัยสืบทอด, ปัจจัยเปลี่ยนแปลงหนังตะลุง

^[1] อาจารย์ประจำ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี E-mail:suwimon026@gmail.com

Factors of Inheritance and Change in folk media : A case study of Tepsil Pongkeaw Shadow Puppets Show, Master of Trilingual Shadow Puppets.

Suwimon Vatviroj ^[1]

Abstract

The objectives of this research were to study and analyze factors of inheritance and change affecting the shadow puppets as a traditional media of Suratthani Province. It was Qualitative Research involving in-depth interviews of the following key informants; actors and producers of Shadow Puppets, the audiences, government agencies, community leaders, academics, and field observation. The findings showed that factors of inheritance and change affecting the shadow puppets divided into two eras; the original (before the community has been communicated from external agencies) and the years 2003-present.

The factors inherited from the original era are history, geography, economy, education, religion and belief, relationship inside the community, and networking, etc. The inherited factors from 2003-present era are religion and belief, networking, relationship inside community, and awareness of community identity. Change factors are education and technology, etc.

Keywords: Folk media, Inherited Factors, Change factors, Shadow puppets

---

^[1] Lecturer in Faculty of Management Sciences, Suratthani Rajabhat University.
E-mail: suwimon026@gmail.com

บทนำ

“หนังตะลุง” เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สำคัญอย่างหนึ่งของภาคใต้มาแต่โบราณ และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การแสดงหนังตะลุงเป็นการแสดงความสามารถที่ถือเป็นอัจฉริยะส่วนตัวของนายหนังผนวกกับการฝึกฝนจนมีความชำนาญ จึงจะสามารถแสดงหนังตะลุงให้ประทับใจผู้ชมได้ หนังตะลุงมิได้ให้แต่ความบันเทิงแก่ผู้ชมเท่านั้น ยังได้สอดแทรก คติธรรม จริยธรรม และการศึกษาแก่ผู้ชมอีกด้วย จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับหนังตะลุงเมืองสุราษฎร์ธานี พบว่า วิธีการใช้หนังตะลุงเริ่มต้นก่อตัวขึ้นในบริบทชุมชนท้องถิ่น ชาวบ้านได้รับชมรับฟังหนังตะลุงเพื่อบอกข่าวสารความรู้ความเคลื่อนไหวของสังคม และมักจะทำการแสดงกันที่ “วัด” อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์กลางของชุมชน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการแสดงหนังตะลุงจะมีให้เห็นในวัฒนธรรมทางภาคใต้ แต่หนังเทพศิลป์ ผ่องแก้ว ตะลุง 3 ภาษา มหาบัณฑิต ของเมืองสุราษฎร์ธานีนั้น มีจุดเด่นอยู่ที่ถ่ายทอดออกมาได้ถึง 3 ภาษา กล่าวคือ ภาษาไทยกลาง ภาษาถิ่นใต้ และภาษาอังกฤษ ซึ่งใช้เป็นสัญลักษณ์ในการร่วมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับประเทศสมาชิกในกลุ่ม AEC เช่น ประเทศเวียดนาม มาเลเซีย เขมร จีน และญี่ปุ่น เป็นต้น

จากลักษณะโดดเด่นเช่นนี้ ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานจังหวัดสุราษฎร์ธานีนำมาเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานีแล้ว ยังมีการสร้างเครือข่ายเยาวชนสานต่อที่คอยทำหน้าที่เป็นลูกคู่สมครเล่น และเป็นนายหนังตะลุงรุ่นใหม่ขึ้นในนามของ “ศ.เทพศิลป์” หรือ ศิษย์เทพศิลป์ ไว้แสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้การแสดงหนังตะลุงเป็นที่รับรู้ของผู้คนในวงกว้าง จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงได้มีการผลิตซ้ำและสืบทอดกันมานั้น เป็นลักษณะการสื่อสารในรูปแบบพฤติกรรม (Behavioural Form) และมีการถ่ายทอดรูปแบบของการแสดงหนังตะลุงผ่านรูปหนังในเชิงอวัจนภาษา (Non - Verbal Communication) และถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการพากษ์หนังตะลุงจากนายหนังด้วยรูปแบบการสื่อสารในเชิงวัจนภาษา (Verbal Communication) ด้วยภาษาประจำถิ่นได้

กระบวนการสื่อสารด้วยการแสดงหนังตะลุง หากพิจารณาตามองค์ประกอบ การสื่อสาร SMCR สามารถแยกได้ดังต่อไปนี้

S - Sender	ผู้ส่งสารหรือนายหนัง เป็นผู้ที่ทำหน้าที่เชิดหนัง ขับกล่อม และควบคุมการแสดง

- M - Message เนื้อเรื่องที่หนังสือแสดงในแต่ละครั้งจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับชุมชน มักเป็นเรื่องใกล้ตัวกับผู้ชม โดยจะมีทั้งบทกลอน บทขับร้อง การเชิดตัวหนังและเสียงดนตรี ซึ่งจะมีเสียงบรรเลงของเครื่องดนตรีประกอบในแต่ละฉาก
- C - Channel รูปหนังตะลุงที่ทำหน้าที่เป็นสื่อและแหล่งกำเนิด รวมถึงช่องทางการสื่อสารในการแสดงหนังตะลุงที่นำไปใช้ในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ อย่างเช่น งานวัด งานประเพณี งานบุญ การถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชน การบันทึกเทป ซีดี หรือวีซีดี Youtube เว็บไซต์ เป็นต้น
- R - Receiver ผู้รับสาร ซึ่งเป็นผู้ที่รับชมรับฟังเสียงภาคหนังตะลุง เพื่อให้รับรู้ถึงเนื้อหาหรือเป้าหมายของเสียงที่ได้ยิน

จากองค์ประกอบของการสื่อสารทั้งสี่ประการที่กล่าวมา ได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสารจึงกล่าวได้ว่า การแสดงหนังตะลุงเป็นกระบวนการสื่อสารโดยมีการถ่ายทอดจากตัวผู้ส่งสารผ่านรูปหนังตะลุงไปยังผู้รับสารเพื่อเป็นการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร

พัฒนาการของวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงของชุมชนบ้านไสขามเดิมที่นั้นจากการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านไสขามในอดีตไม่เคยมีคณะหนังตะลุงในชุมชนมาก่อน แต่จะอาศัยหนังตะลุงในชุมชนใกล้เคียงของจังหวัดสุราษฎร์ธานี มาร่วมสืบสานวัฒนธรรมผ่านทางกิจกรรมของชุมชน เช่น การแสดงตามงานประจำปีของวัด หรือตามงานบุญของชาวบ้านวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าคณะหนังตะลุงที่มาแสดงเป็นหนังตะลุงรุ่นอาวุโสที่คณะหนังตะลุงเทพศิลป์ ผ่องแก้ว ตะลุง 3 ภาษา มหาบัณฑิตได้ฝากตัวเป็นศิษย์กับนายหนังหลายท่าน เช่น อาจารย์ประสิทธิ์ ภาคกายสิทธิ์ (เสียชีวิตแล้ว) อาจารย์ศรีพัฒน์ เกื้อสกุล ศิลปินดีเด่นแห่งชาติ อาจารย์ประสงค์ รัตนคช อาจารย์ธัญกร นายหนังคณะฐานุศิลปิธีราษฎร์ ซึ่งนับว่าเป็นช่วงเวลาของการสืบทอดและปรับตัวโดยธรรมชาติ (By Nature) ของตัวสื่อที่สัมพันธ์กับบริบทชุมชน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ได้มีหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนเข้ามาดูแลเรื่องการแสดงหนังตะลุง เช่น โรงเรียนบ้านไทรขาม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) และมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี เป็นต้น ที่ได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงให้ขยายไปสู่การรับรู้ของคนในวงกว้าง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในส่วนของ

การแสดงหนังตะลุงซึ่งจัดขึ้นเป็นงานใหญ่ประจำทุก ๆ ปีควบคู่ไปกับการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยว ซึ่งหากไม่มีองค์กรเหล่านี้เข้ามาช่วยพยุงการแสดงหนังตะลุงเอาไว้ ก็อาจทำให้หนังตะลุงสูญหายไปจากชุมชนแล้วก็เป็นได้

จากเส้นทางแห่งร่องรอยทางด้านมิติประวัติศาสตร์ดังที่ได้กล่าวมานั้น อาจจะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงได้มีการสืบทอดและปรับตัวโดยธรรมชาติ (By Nature) และผ่านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน (By Plan) เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการศึกษาครั้งนี้ ในการสืบทอดและปรับตัวที่ผ่านมามีปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงใดบ้าง ที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง ทั้งนี้ผู้วิจัยอาศัยเงื่อนไขด้านเวลามาตรวจวัดความเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการสื่อสารผ่านหนังตะลุงจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงจากอดีตถึงปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงของหนังเทพศิลป์ ผ่องแก้ว ตะลุง 3 ภาษา มหาบัณฑิต แห่งบ้านไสขาม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเกณฑ์การศึกษาออกเป็น 2 บริบท ได้แก่

1. การแสดงในประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงตามเทศกาลงานบวช งานแต่งงาน งานศพ หรือแม้แต่การได้รับการบรรจุจากเจ้าภาพให้เป็นหนึ่งในมหรสพในงานต่าง ๆ และการแสดงในพื้นที่ต่างจังหวัด
2. การแสดงนอกประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะแสดงผ่านงานฝ่ายการตลาดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเขตสุราษฎร์ธานี ไปยังประเทศต่าง ๆ เช่น จีน มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม และสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

ความสำคัญของการวิจัย

ผลจากการวิจัยและข้อค้นพบที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน เช่น การท่องเที่ยว

แห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุราษฎร์ธานี สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น หรือผู้ที่สนใจสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ปรับประยุกต์ใช้ตัวสื่อหนึ่งตะลุงให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชน รวมทั้งเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสื่อพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ทบทวนวรรณกรรม

สำหรับแนวคิด ทฤษฎีในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน และปัจจัยที่ทำให้เกิดการปรับตัวของสื่อพื้นบ้าน

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน

ด้วยคุณลักษณะด้านความหลากหลายของสื่อพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น G. Seal (1989, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2549: 437) นักวิชาการสายคติชนวิทยา (Folklorist) จึงได้มีการจัดแบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านในความหมายแบบแนวคิดสัญลักษณ์วิทยา (Semiology) ไว้เป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบสื่อที่เป็นวจนภาษา (Verbal Form) มีขอบเขตกว้างขวางตั้งแต่คำคม ภาษิต บทกลอน เพลงพื้นบ้าน เพลงสอนเด็ก เรื่องเล่า ตำนาน เป็นต้น
2. รูปแบบสื่อที่เป็นพฤติกรรม (Behavioural Form) เช่น ความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณี ธรรมเนียม วิธีการรักษาพยาบาล งานเฉลิมฉลอง การเล่นเกมและการละเล่นต่าง ๆ
3. รูปแบบสื่อที่เป็นวัตถุ (Material Form) เช่น งานฝีมือ การผลิตข้าวของเครื่องใช้ เครื่องตกแต่งร่างกาย เสื้อผ้า วิธีการทำอาหาร ฯลฯ
4. รูปแบบสื่อที่เป็นอวจนภาษา (Non - Verbal Form) เช่น การแสดงอาภักิริยา การเดินรำ การวาดภาพหรือการเขียนตัวอักษรบนฝาผนัง (Graffiti) เหยียดูตรา ฯลฯ

หากพิจารณาตามรูปแบบคุณสมบัติของสื่อพื้นบ้านข้างต้น สามารถมองการแสดงหนึ่งตะลุงได้หลายมิติ เช่น การแสดงหนึ่งตะลุงเป็นรูปแบบพฤติกรรม (Behavioural Form) กล่าวคือ ในการแสดงหนึ่งตะลุงเป็นพฤติกรรมหรือกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ในอีกมุมหนึ่งรูปหนึ่งตะลุง คือ สื่อวัตถุ (Material Form) ขึ้นหนึ่งอันเป็นสมบัติร่วมของชุมชน หรืออีกนัยหนึ่งต้องอาศัยเสียงภาคหนึ่งตะลุงในการสื่อความหมายระหว่างกันของคนในชุมชนและแสดงออกในรูปแบบของอวจนภาษา (Non - Verbal Form) เป็นอาภักิริยาที่มิได้ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาพูดโดยตรง

ปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีหนังตะลุงเทพศิศิลป์ ผ่องแก้ว 3 ภาษา มหาบัณฑิต

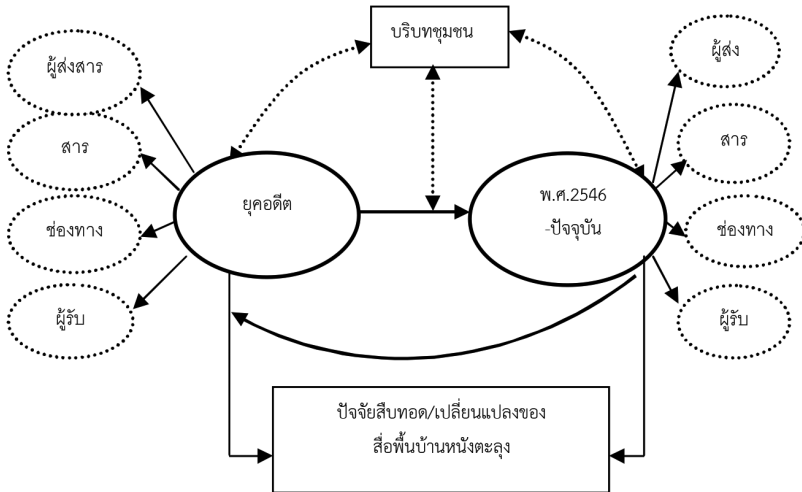
ในการปรับตัวหรือเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้านย่อมต้องมีสาเหตุหรือปัจจัยบางอย่าง เข้ามามีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะต่าง ๆ ทั้งนี้ได้มีงานวิจัยเกี่ยวกับสาเหตุของการปรับตัวหรือเสื่อมสลายของสื่อพื้นบ้าน ดังเช่น

ปริดา นักร (2549) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการขาดความนิยมหนังตะลุงของกลุ่มวัยรุ่น ในจังหวัดสงขลา ส่วนหนึ่งเกิดจากปัจจัยภายในตัวสื่อ ได้แก่ องค์ประกอบของผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร (SMCR) และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ และการขาดการสนับสนุนจากภาครัฐ

ส่วนศดานันท์ แคนยุกต์ (2552) ที่ทำการวิเคราะห์ถึงประเด็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดและปรับตัวสื่อพื้นบ้านดีโนมาจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเอง และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากภายนอกชุมชน กล่าวคือ ในยุคดั้งเดิมนั้นการดีโนได้สืบทอดตัวเองด้วยตัวแปรจากภายในชุมชนเอง เป็นผลมาจากการบริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสนุกสนานจากกิจกรรมการดีโน หรืออาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นลักษณะการสืบทอดและปรับเปลี่ยนที่เป็นไปโดยธรรมชาติ (By Nature) แต่พอมาในยุคหลังชุมชนเองก็ได้เริ่มเปิดตัวออกสู่โลกภายนอกกว้างขึ้น จึงทำให้เกิดกระแสจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นความทันสมัย ระบบเศรษฐกิจ หรือหน่วยงานราชการจะเข้ามามีส่วนทำให้การดีโนปรับตัวเองไปอีกครั้ง หรือที่เรียกว่าเป็นลักษณะการปรับตัวแบบวางแผน (By Plan) แม้กระทั่งในยุค สปส. ก็มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) เพื่อให้ระบบการสืบทอดเป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การทำงานในลักษณะที่มีการวางแผนทั้งสองระลอกนั้นก็เป็นการหิวยิบยกต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

ในการศึกษาถึงประเด็นปัจจัยการสืบทอดและปรับเปลี่ยนของหนังตะลุงเทพศิศิลป์ ผ่องแก้ว ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทของปัจจัยเป็น 2 แบบ คือ ปัจจัยสืบทอดและปัจจัยเปลี่ยนแปลงเพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุปัจจัยดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อความเปลี่ยนแปลงในสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงมากน้อยเพียงใดในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In - Depth Interview) กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในฐานะที่เป็นศิลปินผู้ผลิตและเป็นนายหนังในฐานะผู้ส่งสาร (Sender) โดยแบ่งเป็นศิลปินรุ่นเก่าจำนวน 1 คน และศิลปินรุ่นใหม่ จำนวน 4 คน ผู้ชมการแสดงในฐานะผู้รับสาร (Receiver) นักวิชาการ จำนวน 2 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน การสังเกตการณ์ภาคสนาม (Field Observation) รวมทั้งศึกษาเอกสารชั้นต้น (Primary Data) และข้อมูลเอกสารชั้นรอง (Secondary Data) ได้แก่ บทความต่าง ๆ ในหนังสือ วารสาร เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุงในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนมีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

สรุปผลและอภิปรายผล

สรุปผล

ในด้านผลการศึกษาปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงสามารถอธิบายเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 สภาพบริบทชุมชนบ้านไสขาม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากอดีต-ปัจจุบัน

เนื่องจากบริบทชุมชน (Context) บ้านไสขาม เป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์กับตัวสื่อ (Text) อย่างใกล้ชิด ดังนั้น ในการมุ่งมองถึงความเปลี่ยนแปลงของหนังตะลุง ก็จำเป็นต้องศึกษาบริบทชุมชนของบ้านไสขามในแต่ละด้าน ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่รองรับและมีผลต่อความเปลี่ยนแปลงของตัวสื่อในแต่ละยุคสมัย จากผลการวิจัยที่ผ่านมา สามารถสรุปได้เป็นตารางดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษาด้านความเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนบ้านไสขาม อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี จากอดีตจนถึง พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน

บริบทชุมชน	อดีต - พ.ศ. 2545	พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน
มิติด้านประวัติศาสตร์	ก่อตั้งเป็นชุมชนมากกว่า 100 ปี ก่อน หนังตะลุงจะเข้ามาแสดงในชุมชนจากท้องถิ่นอื่น ๆ	ชุมชนขยายตัวกว้างขึ้น ผู้คนสร้างที่ดินสำหรับทำกิน ไม่มีทรัพยากรในการนำมาผลิตหนังตะลุง
มิติด้านภูมิศาสตร์	เป็นพื้นที่ป่าไม้ ป่าไผ่ ที่ราบเชิงเขาสลับกับที่ราบลุ่มเหมาะกับการเพาะปลูกทำไร่ทำนา เพื่อเป็นแหล่งทำกิน	ชุมชนเกษตรกรรม มีถนนเป็นเส้นทางหลัก เหมาะกับการติดต่อจากโลกภายนอก
มิติด้านเศรษฐกิจ	ชุมชนเกษตรแบบยังชีพ	เน้นเริ่มมีการผลิตเพื่อการค้าขายมากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ
มิติด้านการศึกษา	วัดและโรงเรียนคือศูนย์กลางการศึกษา แต่การฝึกฝนการเล่นหนังตะลุงอยู่ภายในคณะของตนเองเท่านั้น	โรงเรียนในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่หนังตะลุง, ชมรมหน้าเทพศิลป์

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษาด้านความเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนบ้านไสขาม
อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี จากอดีตจนถึง พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน (ต่อ)

บริบทชุมชน	อดีต - พ.ศ. 2545	พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน
มิติด้านศาสนา และความเชื่อ	ศาสนาพุทธและมีหลวงพ่อพุ่มเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพ	เป็นสังคมชาวพุทธ ที่กำหนด ให้หนึ่งตระกูลยังคงอยู่
มิติด้านความสัมพันธ์ ของผู้คนในชุมชน	เครือญาติ มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันสูง เพื่อสร้างประเพณีทางศาสนาขึ้นมา	เปราะบางลง ผู้คนต้องออกไป ทำงานนอกชุมชนมากขึ้น
มิติด้านเครือข่าย	บ้านและวัดภายในชุมชน	มีเครือข่ายมาก ทั้งภายใน และนอกชุมชน โดยเฉพาะ เครือข่ายจากมหาวิทยาลัย ราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ททท.
มิติด้านเทคโนโลยี	เน้นการใช้แรงงานคน	เน้นการใช้เครื่องทุ่นแรง ทำให้เกิดความสะดวก รวดเร็วในการผลิตหนึ่งตระกูล
มิติด้านการสื่อสาร	รูปแบบเห็นหน้าค่าตา (face to face communication) และการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication)	ใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่

จากตารางข้างต้น ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า บริบทชุมชนของแต่ละยุคนั้นมีลักษณะ
ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในอดีต ชุมชนบ้านไสขามค่อนข้างปิดตัวต่อโลกภายนอก เนื่องจาก
เส้นทางคมนาคมยังไม่เอื้ออำนวยต่อการสัญจรไปมาในระยะทางไกล ๆ มากนัก ทำให้
วิถีชีวิตของชาวบ้านวนเวียนอยู่ภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเน้นการทำมาหากินแบบ
เกษตรกรรมเพื่อการยังชีพ เช่น การทำนา ทำสวนผลไม้ ปาล์มและยางพาราเป็นส่วนใหญ่
โดยจะอาศัยอยู่กับสภาพธรรมชาติเป็นป่าไผ่ ที่ดอนราบเชิงเขาสลับที่ราบลุ่มจึงทำให้เกิด
ปัจจัยในการสร้างหนึ่งตระกูลขึ้นมา นั่นก็คือ ไผ่และหนึ่งวัวหนึ่งควายที่ชาวบ้านได้นำมา
เป็นต้นทุนทรัพยากรในชุมชน นอกจากนี้ ความโดดเด่นของชุมชนอีกด้านหนึ่งก็คือ ในอดีต
การใช้ชีวิตของผู้คนมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาอย่างมาก กล่าวได้ว่า “วัด” เป็นศูนย์

รวมของชุมชนซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนไว้ร่วมกัน กิจกรรมส่วนใหญ่ก็จะใช้วัดในฐานะเป็นพื้นที่สาธารณะ (public sphere) มาเป็นตัวกลางให้คนมารวมกัน ไม่ว่าจะเป็นการเล่าเรียนหนังสือ การพัฒนาชุมชน การปกครอง หรือกิจกรรมทางศาสนาก็จะเกี่ยวเนื่องมาที่วัด ดังนั้น จึงทำให้หนังตะลุงเข้าไปอยู่ในสถาบันศาสนาและเป็นสื่อกลางของชุมชนมาตั้งแต่อดีต

อย่างไรก็ดี เมื่อเข้ามาสู่ปี พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงไปของชุมชน โดยเฉพาะการสร้างถนนหนทางอันเป็นเส้นทางเชื่อมกับโลกภายนอก ชุมชนจึงได้นำต้นทุนเหล่านี้มาสานต่อเพื่ออำนวยความสะดวกในกับดำรงชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องการแสดงตัวตนผ่านทางอัตลักษณ์ของคนสุราษฎร์ธานี เช่น มีการใช้ถนนหนทางในการติดต่อเครือข่ายผู้ที่เกี่ยวข้องกับหนังตะลุงให้เข้ามาช่วยส่งเสริมให้หนังตะลุงเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง โดยเฉพาะกับสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านไสขามได้บรรจุหนังตะลุงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเรียนในโรงเรียน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี มีการส่งเสริมในรูปแบบของ ชมรม “สืบศิลป์ ถิ่นใต้” หรือเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกการผลิต เผยแพร่ และบริโภควัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงให้เป็นที่ยุติงมากขึ้น เช่น การเป็นวิทยากรสอนการแสดงหนังตะลุง ชมรมหน้าเทพศิลป์ สื่อทั้งเมืองไทยและสื่อต่างประเทศ เช่น รายการที่นี้ประเทศไทย คุณพระช่วย เทียวละไมไทยแลนด์ ฟาโสน้ำใจงาม สะเก็ดข้าวช่อง 7 และสื่อต่างประเทศ เช่น สื่อญี่ปุ่นยังให้ความสนใจมาทำสารคดีไปเผยแพร่ในประเทศญี่ปุ่นหลายต่อหลายครั้ง ตลอดจนการแสดงหนังตะลุงในต่างประเทศ เช่น จีน มาเลเซีย สิงคโปร์ เวียดนาม และสหรัฐอเมริกา ในการอาศัยความก้าวหน้าทางโลกมาเป็นส่วนเกื้อหนุนให้การสืบทอดวัฒนธรรมหนังตะลุงกระจายไปในวงกว้าง

ส่วนที่ 2 สื่อพื้นบ้านหนังตะลุงตามองค์ประกอบการสื่อสารจากอดีตจนถึง พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน

หนังตะลุง ถือว่าเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารร่วมกันระหว่างกลุ่มชาวบ้านในชุมชนเป็นเวลายาวนาน หากนำมามองผ่านกรอบองค์ประกอบการสื่อสารซึ่งประกอบด้วย ผู้ส่งสาร (Sender) เนื้อหาสาร (Message) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ในแต่ละยุค พบว่า มีลักษณะการสืบทอดและปรับตัวไปบางประการ เพื่อให้เห็นถึงความต่อเนื่องที่ชัดเจน ผู้วิจัยจะขอนำเสนอโดยการเปรียบเทียบดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการศึกษาด้านคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงตามองค์ประกอบ
การสื่อสาร (SMCR) จากอดีตจนถึง พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน

องค์ประกอบการสื่อสาร	หนังตะลุงพื้นบ้าน	
	อดีต	พ.ศ. 2546 – ปัจจุบัน
ผู้ส่งสาร (Sender)	นายหนัง นายหนัง	นายหนัง นายหนัง
	ผู้ผลิต นายหนัง ช่างผลิตตัวหนัง	ผู้ผลิต นายหนัง ชื้อจากช่างผลิตตัวหนัง
	สถานภาพของศิลปิน สูง ผู้ชมชื่นชอบเรื่องหนังตะลุง	สถานภาพของศิลปิน น้อย ผู้ชมมีช่องทางเลือกมากขึ้น
เนื้อหาสาร (Message)	ความสนุกสนาน/ข่าวสาร/ ความเชื่อ	ความสนุกสนาน/ความเชื่อ/ ข่าวสาร/ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อ/ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนของ ชุมชน
ช่องทางการสื่อสาร (Channel)	วัด/ลานหมู่บ้าน	วัด/งานบุญของชาวบ้าน/CD/ อินเทอร์เน็ต/โทรทัศน์/การแสดง ในพิธีเปิดงาน/การแสดงโชว์/ สถานศึกษา
ผู้รับสาร (Receiver)	ลักษณะของผู้รับสาร สมาชิกทุกคนในชุมชน	ลักษณะของผู้รับสาร ชุมชน/บุคคลภายนอก
	สถานภาพของผู้รับสาร มีส่วนร่วมสูง	ลักษณะของผู้รับสาร มีส่วนร่วมน้อย

จากตารางสามารถสรุปได้ว่า เมื่อนำคุณลักษณะของหนังตะลุงมาตรวจวัดผ่าน
องค์ประกอบการสื่อสารแล้ว พบว่า มีทั้งส่วนที่ปรับตัวไปและส่วนที่ถูกคัดเลือกให้มี
การสืบทอดมาในแต่ละช่วงเวลา โดยจะอธิบายในแต่ละประเด็น ดังนี้

2.1 ด้านผู้ส่งสาร สำหรับในส่วนของคุณลักษณะของศิลปินนั้น พบว่า ในอดีตนายหนังตะลุง
จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ผลิตและศิลปินในคราวเดียวกัน รวมทั้งเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับ

ผู้สืบทอดในสายตระกูลเดียวกันเป็นผู้รับช่วงต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน ความเปลี่ยนแปลงของศิลปินหนังตะลุงเริ่มปรับเปลี่ยนมาถ่ายทอดให้กับคนภายนอกที่สนใจ จนทำให้เกิดหนังตะลุงรุ่นใหม่ “ศ.เทพศิลป์” ขึ้น ซึ่งตัวนายหนังเองจะไม่มีบทบาทในการเป็นผู้ผลิต แต่จะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องการแสดงหนังตะลุงให้กับคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ในกระบวนการเป็นศิลปินหนังตะลุงเริ่มแบ่งแยกการทำงานระหว่างผู้ผลิตกับผู้แสดงหนัง ซึ่งแตกต่างไปจากยุคอดีตคือผู้ผลิตกับผู้แสดงมักจะเป็นคน ๆ เดียวกัน และเมื่อมองในเชิงปริมาณ พบว่า จำนวนนักแสดงที่เป็นเยาวชนเพิ่มขึ้น ขณะที่จำนวนผู้ผลิตหนังตะลุงกลับลดลง จากปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการชี้ให้เห็นลักษณะของการสืบทอดหนังตะลุงให้กับคนรุ่นหลังเป็นไปอย่างไม่สมบูรณ์มากนัก กล่าวคือ ในด้านมิติการเป็นผู้ผลิตหนังตะลุงเริ่มอ่อนแรงลง หากมองด้วยแนวคิด K-A-P แล้วจะเห็นได้ว่า ลักษณะการสืบทอดในยุคนี้เน้นไปทางปฏิบัติ (P) มากกว่าในเชิงทฤษฎี (K) และ (A) ดังนั้น ชุมชนจึงควรส่งเสริมให้ศิลปินได้เกิดองค์ความรู้มากขึ้น โดยอาศัยต้นทุนเดิมที่มีอยู่

2.2 ด้านเนื้อหาสาระ มีบางส่วนที่ยังคงรักษาไว้ในทุกยุคสมัย โดยเฉพาะเกี่ยวกับประเพณีการลากพระ งานแห่กัน งานบุญประจำปี งานบุญของชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับทางธรรม อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระบางส่วนก็ได้ลดลงไปตามกาลเวลา เช่น การแจ้งข้อมูลข่าวสาร การแห่กัน เนื่องจากมีปัจจัยด้านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาแทนที่ได้แก่ โทรศัพท์มือถือ โทรทัศน์ เสียงตามสาย เป็นต้น นอกจากนี้ในช่วงเวลาต่อมาการแสดงหนังตะลุงก็ยังมีเป้าหมายเพื่อสื่อสารในวาระโอกาสที่หลากหลายขึ้น อาทิ การแสดงหนังตะลุงเปิดงาน การแสดงโชว์ เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า เนื้อหาของการแสดงหนังตะลุงนั้นได้มีการขยายออกสู่ความเป็นโลกฆราวาสมากขึ้น ขณะเดียวกัน เป้าหมายของการแสดงหนังตะลุงก็ยังไม่ถูกละทิ้งไปอย่างสิ้นเชิง แต่จะมีการลดทอนบางส่วนไปเนื่องจากปัจจัยภายนอกที่เข้ามาทำหน้าที่แทน

2.3 ด้านช่องทางการสื่อสาร เป็นกรณีให้เห็นได้ชัดเจนถึงการที่หนังตะลุงได้มีการถูกนำออกมาแสดงตามสถานที่ต่าง ๆ กล่าวคือ จากเดิมที่หนังตะลุงจะแสดงอยู่ภายในชุมชน ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับหนังตะลุง ก็ได้ขยายออกไปสู่ภายนอกมากขึ้น เช่น งานแสดงเปิดงานในจังหวัด รายการโทรทัศน์ สถาบันการศึกษาและงานแสดงโชว์ต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งการขยายตัวดังกล่าวเป็นผลพวงมาจากการที่ชุมชนได้มีการเปิดกว้างมากขึ้น ประกอบกับมิติด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยีคอยเกื้อหนุนอยู่ให้เกิดการปรับตัว

2.1.4 ด้านผู้รับสาร มีการเพิ่มจำนวนผู้ชมมากขึ้น จากเดิมที่เคยจำกัดอยู่เฉพาะภายในชุมชนเพียงอย่างเดียว ก็ได้มีการขยายและเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ชมภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการชมการแสดงหนังตะลุง อย่างไรก็ตาม ในแง่ของการแสดงหนังตะลุงในวาระโอกาสทั่วไป เช่น งานบุญของชาวบ้าน งานบุญประจำปีและงานแก้บน กลุ่มผู้รับสารก็ยังคงเป็นสมาชิกในชุมชนอยู่เช่นเดิม เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย

ส่วนที่ 3 ปัจจัยสืบทอดและเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงจากอดีตถึงปัจจุบัน

การที่หนังตะลุงจะยังคงอยู่หรือปรับตัวไปในทิศทางต่าง ๆ ก็เกิดจากตัวแปรที่คอยเกื้อหนุน ทั้งนี้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทของปัจจัยออกเป็น 2 แบบ คือ ปัจจัยสืบทอดและปัจจัยเปลี่ยนแปลง โดยเมื่อวัฒนธรรมเดิมต้องเกิดการปะทะจากสังคมภายนอกก็จะเกิดปฏิกิริยาในทิศทางต่าง ๆ กัน ซึ่งปัจจัยแต่ละอย่างต่างก็มีผลต่อการสืบทอดและปรับตัวของหนังตะลุง โดยสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปปัจจัยสืบทอดและปัจจัยเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อหนังตะลุง

อดีต	ปัจจัยสืบทอด - ประวัติศาสตร์ - ภูมิศาสตร์ - เศรษฐกิจ - การศึกษา - ศาสนาและความเชื่อ - ความสัมพันธ์ในชุมชน - เครือข่าย	2546 - ปัจจุบัน	ปัจจัยสืบทอด - ศาสนาและความเชื่อ - เครือข่าย - ความสัมพันธ์ในชุมชน - สำนึกถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ปัจจัยเปลี่ยนแปลง - การศึกษา - เทคโนโลยี

ข้อสรุปจากตารางข้างต้นก็คือ การที่หนังตะลุงได้มีการสืบทอดและปรับตัวไปก็เนื่องมาจากเหตุปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน และอีกส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากแรงปะทะจากภายนอกชุมชน กล่าวคือ ในยุคอดีตนั้น การแสดงหนังตะลุงได้รับการสืบทอดตัวเองด้วยตัวแปรจากภายในชุมชนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากบริบทชุมชนในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความสนุกสนานในการแสดงหนังตะลุง หรืออาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นลักษณะการสืบทอดและปรับเปลี่ยนที่เป็นไปโดยธรรมชาติ (By Nature) แต่ต่อมาในยุค พ.ศ. 2546 - ปัจจุบัน ชุมชนเองก็เริ่มเปิดตัวออกสู่โลกภายนอกกว้างขึ้น จึงทำให้กระแสจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา และเทคโนโลยี ได้เข้ามามีส่วนในการปรับตัวด้านเนื้อหาและรูปแบบของการแสดงหนังตะลุง หรือที่เรียกว่าเป็นลักษณะการปรับตัวแบบวางแผน (By Plan) รวมทั้งมีการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholders) เพื่อให้ระบบการสืบทอดเป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม การทำงานในลักษณะการวางแผน (By Plan) นั้นก็เป็นการหยิบยกต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมมาพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาที่ได้จากการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล มีข้อค้นพบที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ตามประเด็นต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่สร้างและสืบทอดสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง

วัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงของคนสุราษฎร์ธานี ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภายนอกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุราษฎร์ธานี ได้เป็นผู้เริ่มต้นสร้างกลยุทธ์ด้านการประชาสัมพันธ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศเกิดการรับรู้สู่สังคมภายนอก เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัด

คุณูปการของหน่วยงานราชการภายนอกชุมชนที่มีผลต่อวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุง ประเด็นแรก เป็นการช่วยพุงให้สื่อพื้นบ้านหนังตะลุงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา กล่าวคือ หากไม่มีการส่งเสริมในเรื่องการประชาสัมพันธ์หนังตะลุงให้เกิดขึ้นอย่างเป็นล่ำเป็นสัน โดยปล่อยให้อยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านแบบดั้งเดิม (By Nature)

ก็อาจจะทำให้การแสดงหนังตะลุงสูญหายไปและไม่สามารถเข้าใจความหมายของหนังที่เล่นได้แล้ว ฉะนั้น จึงเป็นเรื่องที่ดีหากมีหน่วยงานเข้ามาช่วยสนับสนุนการวางแผน (By Plan) ให้การแสดงหนังตะลุงยังคงมีอยู่และได้รับการสืบทอดมาโดยตลอด เพื่อป้องกันไม่ให้สื่อพื้นบ้านถูกละทิ้งไป

ประเด็นที่สองก็คือว่า การสร้างหน่วยส่งเสริมวัฒนธรรมและจริยธรรมในชุมชนให้เข้ามาเรียนในโรงเรียนฝึกหัดหนังตะลุงหรือ “ชมรมหน้าเทศบาล” โดยจะนำบรรดาศิลปินอาวุโสมาถ่ายทอดภูมิปัญญาตั้งแต่การฝึกเรื่องดนตรี การแสดงหนังตะลุง จนทำให้เกิดนายหนังตะลุงรุ่นใหม่ ได้แก่ หนังเบนซ์ ศ.เทศบาลป์ หนังเสกสรร ศ.เทศบาลป์ หนังหนูเพียว ศ.เทศบาลป์ หนังศรีปาน ศ.เทศบาลป์ หนังทะนายนไโรจน์ ศ.เทศบาลป์ หนังเก่ง ศ.เทศบาลป์ หนังไข่ม้วน ศ.เทศบาลป์ หนังแจ๊ค ศ.เทศบาลป์ หนังพรเพชร ศ.เทศบาลป์ หนังณัฐพงษ์ อินพรหม (หนังน้องอาร์) หนังลูกไผ่ ศ.ศรีโต เป็นต้น ไว้แสดงตามสถานที่ต่าง ๆ ทำให้การแสดงหนังตะลุงเป็นที่รับรู้ของคนในวงกว้าง อีกทั้งมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่าง “วัด บ้าน และโรงเรียน” โดยการประสานงานกับทางโรงเรียนในชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านไสขามให้บรรจุเข้าเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเรียนในโรงเรียน และเชิญนายหนังในฐานะเจ้าของวัฒนธรรมมาร่วมเป็นอาจารย์พิเศษในรายวิชา เช่น วิชาวัฒนธรรมไทย สุนทรียศาสตร์ และศิลปะวิจิตร เป็นต้น

และประเด็นที่สาม การมีสถาบันการศึกษา เข้ามาร่วมสืบทอดการแสดงหนังตะลุงในรูปแบบของ ชมรม “สืบศิลป์ ถิ่นใต้” ของมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ซึ่งหากมองในมิติการสืบทอดจะเห็นได้ว่า สถาบันการศึกษาเป็นกลไกสำคัญที่มีบทบาทต่อกระบวนการสืบทอดการแสดงหนังตะลุงในการนำมาเป็นสื่อการเรียนให้กับนักศึกษาแล้ว ขณะเดียวกันก็เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไปด้วยในตัว ซึ่งอาจเรียกได้ว่าสถาบันการศึกษาได้ทำหน้าที่ทั้งใช้และพัฒนาตัวสื่อไปด้วยเช่นเดียวกัน

2. ปัจจัยจากการปรับตัวโดยผ่านหน่วยงานภายนอกชุมชน

จากการทบทวนแนวคิดเรื่องการปรับตัวของสื่อพื้นบ้านท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปของบริบทสังคมสมัยใหม่ สื่อพื้นบ้านจำเป็นจะต้องได้รับแรงปะทะจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการเข้ามาของหน่วยงานภายนอกชุมชนเพื่อส่งเสริมให้สื่อพื้นบ้านเป็นที่รู้จักของคนในวงกว้าง

เฉกเช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมการการแสดงหนังตะลุงเมื่อพิจารณาผ่านแนวคิด K-A-P แล้ว ก็พบว่า การใช้การแสดงหนังตะลุงเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์คนสุราษฎร์ธานีที่ผ่านมา

นั้นได้เน้นให้เกิดการลงมือปฏิบัติ (P) มากกว่าการปลูกฝังเรื่ององค์ความรู้ให้กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ โดยจะเห็นได้จากสัดส่วนของผู้แสดงหนังตะลุงที่นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้น ในขณะที่จำนวนผู้ผลิตกลับลดน้อยลงไป ด้วยคุณลักษณะเช่นนี้มีหลุมพรางขุดล่ออยู่หลายมุม เช่น ลักษณะที่เป็นการแสดงที่ต้องใช้ปฏิภาณไหวพริบ ความสามารถรอบตัว การเจรจาที่ต้องใช้เสียงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และมีเครื่องดนตรีช่วยประโคมให้มีความสุขสนุกสนานก็ทำให้สามารถล่อหลอกเยาวชนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมได้โดยง่ายกว่าสื่อพื้นบ้านประเภทอื่น และในขณะที่ดึงดูดให้เยาวชนมาติดกับได้ง่าย ก็ลาจากหายไปได้โดยง่ายเช่นเดียวกัน ดังนั้นในการทำชมรมจึงต้องอาศัย “องค์ความรู้” ควบคู่กันไปด้วย

จากแนวความคิดดังกล่าวก็ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง ภายใต้ชื่อชมรม “หน้าเทพศิลป์” และ “สืบทศิลป์ ถิ่นใต้” ที่ได้นำต้นทุนองค์ความรู้และทรัพยากรของชุมชนที่มีอยู่เดิมมาสร้างเป็นกิจกรรมเพื่อให้เจ้าของวัฒนธรรมได้แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน (shared meaning) โดยได้มีการเน้นไปในเรื่องการติดตั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับการแกะรูปหนัง แต่อาจไม่ได้เสริมในเรื่องการผลิตเท่าใดนัก จึงอาจช่วยเติมเต็มในด้านองค์ความรู้ (K) ให้สมบูรณ์ขึ้นและทัศนคติ (A) ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholders) กับวัฒนธรรมการแสดงหนังตะลุงของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้จะอาศัยแนวความคิดเรื่อง “สิทธิเจ้าของวัฒนธรรม” โดยนำเจ้าของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นผู้ผลิต และผู้บริโภคหนังตะลุง มาเป็นกรอบสำคัญในการทำกิจกรรมในลักษณะของการอาศัยต้นทุนทางสังคมหรือวัฒนธรรมที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นในด้านทรัพยากรบุคคล วัตถุดิบ เช่น เครื่องขยายบรรดาศิลปินอาวุโส และนายหนังรุ่นใหม่ มาทำการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้กระบวนการสืบทอดเกิดความสมบูรณ์และเป็นไปโดยมั่นคงยั่งยืน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการต่อหน่วยงานของรัฐและสถาบันการศึกษา เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ควรให้มีสถานศึกษาเข้ามาร่วมสืบทอดศิลปการแสดงหนังตะลุงในรูปแบบของชมรม การเรียนการสอนสัมมนาทางวิชาการเพื่อสกัดองค์ความรู้และเผยแพร่ให้สถาบันที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นทราบและสนับสนุนส่งเสริมให้หนังตะลุงเกิดความยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนาต่อหน่วยงานภายนอก เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานสุราษฎร์ธานี สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น หน่วยงานภายนอกควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมในด้านการประชาสัมพันธ์ แต่ควรคำนึงถึงการให้ความช่วยเหลือโดยอาศัยหลักเจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสินใจเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับชุมชน ควรระดมทุนทางสังคมจัดตั้งเป็นชมรม หรือศูนย์การเรียนรู้ขึ้นในชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนระหว่างวัด บ้าน หน่วยงาน ในชุมชน (เช่น อบต.) และโรงเรียนในการประสานกับทางโรงเรียนที่สนใจบรรจุเป็นส่วนหนึ่งในรายวิชาเรียน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตของพื้นที่เฉพาะหนังเทพศิลป์ ผ่องแก้ว ตะลุง 3 ภาษามหาบัณฑิต ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในหนังตะลุงพื้นที่ของอำเภอกาญจนดิษฐ์จากบรรดาหลาย ๆ ค่ายหนังตะลุงของเมืองสุราษฎร์ธานี ดังนั้น ควรมีการเปิดกว้าง และขยายรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะการแสดงหนังตะลุง และอัตลักษณ์ของหนังตะลุงให้มากขึ้น จึงควรมีการศึกษาร่วมกับพื้นที่อื่น ๆ ด้วย

2. การศึกษาครั้งนี้เป็นการมองด้านองค์ประกอบของการสื่อสารและปัจจัยที่มีผลต่อสื่อพื้นบ้านหนังตะลุงตามมิติด้านเวลา ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไปอาจจะนำสื่อพื้นบ้านประเภทอื่นเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของวัฒนธรรมที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: เอดิชั่นเพรสโปรดักส์.
- ปริดา นัคร. (2549). แนวทางการส่งเสริมหนังตะลุงสำหรับกลุ่มผู้รับสารวัยรุ่นในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาสื่อสารมวลชน.
- ปจรรย์ กล้วย. (2550). การสื่อสารวัฒนธรรมผ่านสื่อหนังตะลุงคณะหนังฉั่น ธรรมโฆณ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, คณะนิเทศศาสตร์, สาขาสื่อสารมวลชน.
- จเรศ ณรงค์ราช. (2548). สื่อมวลชนกับการปรับเปลี่ยนสื่อพื้นบ้านหนังตะลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิเทศศาสตร์, สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ
- สมสุข หินวิมาน. (2548). ทฤษฎีสำนักวัฒนธรรมศึกษา หน่วยที่ 13 ในประมวลสาระชุดวิชา ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศดานันท์ แคนยุคต์ (2552). การสื่อสารกับการสืบทอดและปรับตัวของสื่อพื้นบ้านตีโพน: ศึกษากรณีชุมชนบ้านไสหมาก ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาสื่อสารมวลชน.
- สุวิมล เวชวิโรจน์. (2558, กันยายน). หน้าเทพศิลป์ คลังความรู้ที่ยิ่งใหญ่ของการส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น. เช็คอินสุราษฎร์แมกกาซีน, 66.
- คณะหนังตะลุงเทพศิลป์ ผ่องแก้ว. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2559. จาก http://www.mculture.in.th/moc_new
- สุประวัตติ. (2553). ชีวิตคนดี. นิตยสารชีวิตต้องสู้ ฉบับที่ 628. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2559. จาก <http://www.lifenewsonline.com/index.aspx?ContentID=ContentID>.

